

שמיני רגל בפני עצמו במשנת רבותינו

ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו (במדבר כ"ט, ל"ה)

ראיה ממקרא זה ששמיני רגל בפני עצמו

א[איתא כאן במדרש הגדול, ביום השמיני. אמר ר' יוחנן, השמיני רגל בפני עצמו. אמר ר' אבון בכולן כתיב וביום וכאן כתיב ביום מכאן שהוא רגל בפני עצמו ע"כ. פירוש, דבכל ימי חג הסוכות נאמר בתורה וביום בואו וכאן בלא וא"ו אלא ביום השמיני, שמע מינה דאינו שייך לימים שלפניו אלא בפני עצמו הוא. ומקור מימרא זו בירושלמי (סוכה פ"ה ה"ז ושם נזכר מאמר זה מר' אבון בשם ר' אחא).

גם בבבלי (סוכה מז, א) איתא כעין זה, דאמר רבי יוחנן אומרים זמן בשמיני של חג ואין אומרים זמן בשביעי של פסח. ואמר רב נחמן בר יצחק דטעמו של רבי יוחנן, דהכא כתיב ביום התם כתיב וביום. ופירש"י כל ימות החג כתיב וביום, ובשמיני כתיב ביום, הרי שחלוק הוא מהם ואינו מוסיף על הראשונים ע"כ. ואכן בשביעי של פסח נאמר (כ"ה, כ"ה) וביום השביעי מקרא קודש יהיה לכם בואו, כי אינו רגל בפני עצמו אלא חג שני של פסח הוא. ויתכן לפרש שזהו ה'התם' דאמר רב נחמן, דהיינו חלוק שמנ"ע משביעי של פסח, כי רק בו נאמר ביום, הרי שרק הוא חלוק מהימים שלפניו.

ועיקר דין זה מבואר בגמרא (סוכה מח, א) שמיני רגל בפני עצמו הוא לענין פז"ר קש"ב. פייס בפני עצמו. זמן בפני עצמו. רגל בפני עצמו. קרבן בפני עצמו. שירה בפני עצמו. ברכה בפני עצמו, ע"ש.

נוסחת התכאליל והראשונים בתפילת שמע"צ

ב[והנה בתפילת שמיני עצרת כתבו הטושו"ע (ריש סי' תרס"ח) ליל שמיני אומר בתפילה ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה. והרמ"א שם כתב (ע"פ ספר מנהגים למהר"א טירנא) ואנו נוהגין שאין אומרים 'חג' בשמיני, דלא מציינו בשום מקום שנקרא חג. אלא אומרים יום שמיני עצרת.

ובתכלאל כתב מהרי"ץ (ח"ב פא, ב) שאומר 'את יו"ט מקרא קודש הזה, את יום חג שמיני עצרת הזה זמן שמחתנו'. ובפירוש עץ חיים שם הביא דכך הוא הנוסח בכל התכאליל הישנות וברמב"ם (סדר התפילה. במהדור פרנקל עמ' של"ב) להקדים תיבת 'חג' לפני 'שמיני עצרת'. ובבארות יצחק (הלכות שמנ"ע סק"ו) הביא שכן גירסת רבינו נסים בספר המפתח (נדפס באוצה"ג יומא מח, א). וכ"ה במדרש הגדול (ע"י לקמן אות ה'). וכן שיטת מהר"ש שבזו זלזלה בתכלאל משתא (עמ' ק"א. וכן משמע בחמדת ימים כאן כ"ה כ"ה, דהלא שמיני עצרת היפך משביעי של פסח, ע"ש). וכן הוא מנהג עדן, כמ"ש בנחלת יוסף (פרק י"ג).

ומהרי"ץ ציין שכ"ה גירסת מהר"י אבוהב במנורת המאור בדפוסים ישנים. והנה לא מצאתי במנורת המאור שנוכח נוסח התפילה. והר"א אכלופי ביאר דברי מהרי"ץ שכוונתו למש"כ בריש פרק קנ"ג 'תן חלק לז' וגם לח'. תן חלק לשבעה אלו ז' ימי החג וגם לשמנה, זה חג שמיני עצרת'. ואכן ראיתי כי כן הוא בדפוס ראשון קושטא שנת רד"ע (דף עב, ב) בתחילת הפרק השמיני. וכן בדפוס ויניציאה שנת ד"ש (דף סב, ב). וכ"ה בדפוס מנטובה שנת שכ"ג (דף נה, א). ורק בדפוסים מאוחרים יותר נשמטה מילת 'חג'.

ביאור נוסחת 'יום חג שמיני עצרת'

ג[וכתב מהרי"ץ דטעם גרסא זו, כי לא מציינו בכל המקרא שנקרא חג עצרת בפני עצמו אלא שחז"ל אמרו כי לענין פז"ר קש"ב בלבד הוא בפני עצמו. וכו"עין סברא זו כתב גם הט"ז (סי' תרס"ח סק"א) דמדאיצטריך תלמודא לומר שהוא חלוק ממנו לענין פז"ר קש"ב ש"מ דבלא"ה חד חג הוא ומיוחס אחריו, ע"ש]. ולכן מקדימין לקרותו 'חג' כי הוא טפל ונגרר לחג הסוכות, והוא יום שמיני שלו.

ביאור דבריו, דאם הנוסח 'יום שמיני חג העצרת הזה' משמע שביום השמיני מתחילת סוכות יהיה חג עצרת. וכיון שאינו חג בפני עצמו,

לכך תיקנו לומר 'יום חג שמיני עצרת' ללמד הוא יום חג שמיני, דהיינו יום שמיני מה'חג' דהיינו סוכות, ונקרא עצרת כי יום זה נקרא בתורה עצרת. ומטעם זה בוודאי שלא יתכן לגרוס כדעת הרמ"א 'יום שמיני עצרת' דאינו יו"ט בפני עצמו.

ד[אכן הט"ז כתב מכת סברא זו שלא לומר יום חג שמיני עצרת הזה, דסבירא ליה, כי בכך משמע שהוא חג בפני עצמו אלא יש לומר יום שמיני העצרת חג הזה לרמוז שאינו חג בפני עצמו אלא מחמת הסוכות שהוא שמיני לו, ונקרא עצרת של חג דהיינו הטפל לחג. והביא שכן דעת מהרש"ל בתשובה (סוף סי' ס"ד). וכן מצאתי במהרי"ל (נב, ב) שמכח סברא זו כתב שלא לומר חג שמע"צ, ע"ש. אך כוונת מהרי"ץ ברורה ד'חג' האמור כאן, היינו כדרך חז"ל לקרות לסוכות בשם 'חג', וממילא מובן שאינו בפני עצמו אלא משתייך לסוכות. וקרוכים לזה דברי היעב"ץ במוד וקציעה (סי' תרס"ח) שביאר נוסחת 'שמיני חג', כי הוא מאמר נקשר דהיינו יום השמיני לחג דהיינו חג הסוכות הנקרא חג בסתם.

ה[ומה שנתייחד שמיני עצרת בברכה בפני עצמו (כדלעיל סוף אות א') כתבו תוספות (שם ד"ה רגל) שאומר את יום שמיני חג העצרת הזה. וכן נראה דעת רש"י שם. אך אין בכך קושיא על מהרי"ץ, כיון שלא באו להוכיח מכאן על נוסח הברכה, אלא לומר שאינו מזכיר בברכה את חג הסוכות ולענין זה רגל בפני עצמו הוא. אכן כיון שאינו בפני עצמו לגמרי, מזכירים אותו בצורה שיובן שהוא נטפל לחג הסוכות. ואכן במדה"ג גריס 'ברכה בפני עצמו, שאומרין בתפלה ובברכת המזון, את יום חג שמיני עצרת הזה'. כי העיקר לומר שאין ממשיכין בהזכרת חג הסוכות, וכל אחד פירש הגמרא כמנהגו.

והנה דעת רס"ג שאין הזכרה מיוחדת לשמיני עצרת, כי כאשר הביא בסדורו את נוסח תפילות הרגלים (עמ' ק"ג) לא הזכיר את שמיני עצרת כלל. ויתירה מזו כשהזכיר את תפילות שמיני עצרת (עמ' רנ"ד) כתב 'זה חג החמישי, השמיני לסוכה תפילתו כמו שהקדמנו' [דהיינו יום חג הסוכות הזה זמן שמחתנו]. וע' בבארות יצחק (שם) מש"כ לדון לפי דבריו. ואכן רס"ג יצטרך לפרש ברכה בפנ"ע לענין ברכה למלך. וכמ"ש רש"י בר"ה (ד, ב) בשם התוספתא (סוכה פ"ד ה"י).

הראיות שהביא מהרי"ץ לנוסח זה

ו[והביא מהרי"ץ ג' ראיות דשמיני עצרת נטפל לחג הסוכות א' מלשון הזוה"ק (ויחי ר"ב, א) עד יומא בתראה דעצרת דהוא תמינאה לחג ע"כ. הרי שיום זה הוא שמיני לחג הסוכות, ואינו בפני עצמו.

ב' ממש"כ השו"ע (יו"ד סי' ר"כ ס"ב) דהאומר קונם יין שאיני טועם בחג, אסור ביום טוב האחרון ע"כ. הרי ששמיני עצרת מן החג הוא. וכ"כ הפרישה (שם ס"ק כ"ב) אע"פ דרגל בפני עצמו, קמ"ל שהוא בכלל החג, ע"ש. וכן הביא שם הט"ז (סקט"ו) מדברי מהר"ר לייב מפראג דמכאן ראיה לומר בשמיני עצרת, את יום חג שמיני עצרת הזה, דהא מיקרי חג. אך הט"ז שם דחה דנדרים שאני, דהולכים בהן אחר לשון בני אדם ובלשון בני"א הוא נקרא חג ע"כ. ונראה דאדרבה משם ראיה בהיפך, כמבואר בירושלמי (נדרים פ"ו ה"א) שממנו מקור דין זה, דלרבי יאשיה דבנדרים הלך אחר לשון תורה, מותר ביו"ט אחרון של חג שאינו בכלל. וכן הוכיח בשיירי קרבן שם. וצ"ע.

ג' מהא דאמרו בסוטה (מא, א) לענין מצות הקהל, דאי כתב רחמנא בחג הסוכות, הו"א אפילו ביו"ט אחרון, קמ"ל בבא כל ישראל, דהיינו מאתחלתא דמועד ע"כ. הרי דגם יו"ט אחרון הוא בכלל חג הסוכות. וראיה זו הביאה ג"כ הט"ז (שם) וכתב דזו ראיה ברורה שאין עליה תשובה דגם בשל תורה נקרא חג. וע"ש שכתב לדחות מי שרצה לבאר דהיינו יום אחרון של חוה"מ. וע"ש שהביא עוד ב' ראיות מהרד"ק ומהרמ"ע מפאנו, ואכמ"ל].

תוסיפו שנים רבות שמחים במועדים טובים